

УДК 371.13:81'44

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-1-17-16

І.Д. ДАВИДЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядаються актуальні питання формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як педагогічна проблема. Ми вважаємо, що для вихователя, який здійснює освітній процес, важливе значення має лінгвокультурологічна компетентність, якою забезпечується результативність виконання ним основних професійних завдань. Оскільки лінгвокультурологічна компетентність – інтегративне багатоаспектне нововведення, що не виникає стихійно, то необхідне цілеспрямоване формування, яке має розпочинатися в закладах вищої освіти, де готують майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для студентів вищих навчальних закладів, які вже впоралися з системним лінгвістичним знанням і розвивали практичні навички грамотності згідно їх особистим якостям, дослідження лінгвістичного culturology дуже важливо.

На основі аналізу теоретичних джерел поняття формування лінгвістичної та культурної компетентності як педагогічне явище і лінгвістичне та культурна освіта, оскільки педагогічний процес найбільш ефективно розглядають у впровадженні декількох процедур, які включають: аналіз а) поняття "лінгвістичної і культурної компетентності" в науковій і педагогічній теорії; акцент головних стадій і соціальні та історичні попередні умови формування проблеми дослідження; аналіз с) еволюції теоретичного поняття лінгвістичної і культурної компетентності, її відносин з культурою суспільства, мови і законів функціонування в історичному контексті на основі підкреслених соціальних умов і історичного тла.

Професійна підготовка в педагогічному закладі вищої освіти є підготовкою до безлічі педагогічних дій в навчальних закладах різних типів і рівнів. Незважаючи на різноманітність профілів навчальної професії, у них є одна спільна риса - підготовка компетентного, володіючи необхідними теоретичними та практичними знаннями, навичками, учителем. Однак сьогодні необхідно привернути увагу до культурної лінгвістики в підготовці вчителів, щоб гарантувати не тільки високий рівень професійної підготовки, але також і підняти "zagalniy" рівень культури, вивчити фіксацію на мові, etnoteks і непослідовною практиці духовної і матеріальної культури людей, тобто, культурно значна інформація символічні способи істотного і духовного усвідомлення світу, збереженого в колективній пам'яті про люди певної етнічної групою, відтвореної в її ідеях, способах мислення і поведінці, з тем етичних і естетичних цінностей, норм, митиці, ритуалів, міфів, вірувань, упереджень, повсякденному житті.

Ключові слова: лінгвокультурологічна компетентність, професійна підготовка, професійна майстерність, майбутній вихователь, педагогічна проблема.

В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования лингвокультурологической компетентности будущих воспитателей учреждений дошкольного образования как педагогическая проблема. Мы считаем, что для воспитателя, который осуществляет образовательный процесс, большое значение имеет лингвокультурологическая компетентность, которой обеспечивается результативность выполнения им основных профессиональных задач. Поскольку лингвокультурологическая компетентность – интегративное многоаспектное нововведение, которое не возникает стихийно,

но, то необхідно целенаправленное формирование, которое должно начинаться в учреждениях высшего образования, где готовят будущих воспитателей учреждений дошкольного образования.

Ключевые слова: лингвокультурологическая компетентность, профессиональная подготовка, профессиональное мастерство, будущий воспитатель, педагогическая проблема.

Актуальність. У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. визначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам педагогічних закладів вищої освіти. Освітою виховується громадянин і патріот України, прищеплюється любов до української мови та культури, повага до народних традицій.

З нашого погляду, вихователь дошкільних навчальних закладів – це «людина культури», креативна особистість, яка знає про своє національне коріння, шанує культурні надбання інших народів, спроможна розкрити й підтримати в кожному вихованцеві його індивідуальні здібності, захопити пристрасним словом рідної мови і формувати толерантну особистість з розвиненим почуттям розуміння й поваги до інших культур.

Мета статті полягає у розгляді формування лингвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як педагогічної проблеми.

Основний виклад матеріалу. У психолого-педагогічній літературі існує достатня теоретична й експериментальна база для вирішення завдань, що виникають в освітній практиці вищої школи щодо формування професійної компетентності та її складових, у тому числі лингвокультурологічної. Здійснений нами аналіз педагогічної та методичної літератури показав, що наразі є чимало вітчизняних і зарубіжних публікацій, у яких досліджуються лингвокультурологічні аспекти компетентності. Так, А. Іонова, М. Суворова досліджували лингвокультурологічний підхід до вивчення іноземних мов; у своїх наукових дослідженнях О. Макарова, К. Полупан розглядали особливості формування лингвокультурологічної компетенції в процесі вивчення рідної мови; дисертація Н. Фоменко присвячена розвитку лингвокультурологічної компетенції викладача закладу вищої освіти; у працях О. Борисенко, С. Гурбанської, О. Смірної, А. Соломахи, А. Хомаєвої, П. Якименко розглядаються різні лингвокультурологічні аспекти мовної освіти.

У педагогічній науці та практиці значна увага приділяється проблемі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, адже головною постаттю, від якої залежить виховання, навчання й розвиток дітей дошкільного віку, є вихователь закладу дошкільної освіти. У сучасних дослідженнях розкриваються різні аспекти підготовки студентів зі спеціальності 012 Дошкільна освіта до роботи з дітьми в закладах дошкільної освіти. Зокрема підготовка студентів до естетичного виховання дошкільників засобами українського народного декоративного мистецтва (О. Поліщук); навчання дошкільників української мови (Т. Котик); формування риторичної культури (В. Тарасова); вироблення в дошкільників навичок здорового способу життя (А. Чаговець); виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання (М. Роганова); концептуальні основи підготовки майбутніх педагогів (Г. Цветкова); рефлексійна культура вихователів (І. Кондратець); формування вмінь і навичок виразного читання як необхідного компонента професіограми майбутніх фахівців дошкільної освіти (Ю. Руденко); мовленнєва компетентність як складова професійної підготовки фахівців дошкільного виховання (А. Аніщук); підготовка майбутнього фахівця дошкільної освіти до застосування елементів культури рідного краю (С. Матвієнко); компетентнісний підхід до мовленнєвої підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу (А. Богуш); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями (Т. Жаровцева); теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку (І. Луценко); становлення фахівця дошкільної освіти під час навчання (Г. Беленька).

Актуальність пошуку шляхів розв'язання проблеми дослідження посилюється необхідністю подолання виявлених суперечностей між: актуалізацією потреби сучасного суспільства в оптимальному рівні міжкультурної взаємодії та недостатністю наукових досліджень, що закладають теоретичні основи лингвокультурологічної компетентності педаго-

гів; значним потенціалом змісту освітнього процесу закладів вищої освіти щодо підготовки майбутніх вихователів та недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; необхідністю застосування сучасних інноваційних форм, методів і технологій підвищення готовності студентів до професійної діяльності у закладах дошкільної освіти й недостатнім інформаційним та технологічним забезпеченням зазначеного процесу [3].

Ми вважаємо, що для вихователя, який здійснює освітній процес, важливе значення має лінгвокультурологічна компетентність, якою забезпечується результативність виконання ним основних професійних завдань. Маючи великий спектр універсалізованих характеристик і можливість залучення в різнобічні сегменти освітньої практики, лінгвокультурологічна компетентність є важливим показником якості підготовки студентів – майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [1]. Оскільки лінгвокультурологічна компетентність – інтегративне багатоаспектне нововведення, що не виникає стихійно, то необхідне цілеспрямоване формування, яке має розпочинатися в закладах вищої освіти, де готують майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти.

У процесі навчання української мови необхідно сформувати вміння не тільки спілкуватися українською мовою, а й виробити вміння характеризувати феномен української культури, історію її розвитку, місце в системі світової культури, поцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути спроможним до діалогу культур, уміти висловлювати й обґрунтовувати власну позицію до питань, що стосуються ціннісного ставлення до історичної минувшини, або, по-іншому, виробити комунікативну компетентність.

Оволодіння українською мовою як засобом людського спілкування й пізнання є одним з найважливіших надбань дитини в дошкільному віці. Якщо дитина не досягла певного рівня мовленнєвого розвитку до п'яти-шести років, то цей шлях зазвичай «не може бути успішним на більш вікових етапах» [2].

Для студентів закладів вищої освіти, які вже засвоїли в міру своїх особистісних якостей системні лінгвістичні знання й виробили навички практичної грамотності, великого значення набуває вивчення лінгвокультурології. Можна знати правила й систему української мови, але не вміти застосовувати ці знання на практиці. Можна читати серйозні книжки, але не сприймати їх глибинного змісту. У таких випадках ми спостерігаємо нерозвиненість не тільки комунікативної та інших суміжних компетентностей, а й нерозвиненість мовної особистості, яка не здатна сприйняти прочитане, зануритися в його зміст. Мовна, лінгвістична, мовленнєва й лінгвокультурологічна компетентності нерозривно пов'язані в комунікативному акті будь-якого рівня й не існують ізольовано.

Ми завжди розрізняємо ситуації, коли можна використовувати мову для того, щоб дізнатися щось про культуру, як і ті, коли ми звертаємося до культурних реалій, щоб зрозуміти факти мови. На рубежі століть змінилося місце й вагомість культурологічної аргументації в сучасній науці про мову, насамперед у когнітивній семантиці. Лінгвокультурологією, з нашого погляду, як самостійною галуззю знань слід вирішувати специфічні завдання, і при цьому відповісти, насамперед, на низку питань, що найбільш узагальнено можна сформулювати так: як культура бере участь в утворенні мовних концептів; до якої частини значення мовного знака прикріплюються «культурні смисли»; як усвідомлюється сенс того, що говориться і чується, і як це впливає на мовні стратегії; чи існує в реальності культурно-мовна компетенція носія мови, на підставі якої втілюються в текстах і розпізнаються носіями мови культурні смисли.

Державними освітніми стандартами вищої професійної освіти передбачається вдосконалення лінгвокультурологічних знань, у тому числі уявлення про основні етапи історії країни, що вивчається, пам'ятки культури, збережені на її території, мовні реалії, пов'язані з найважливішими історичними подіями, культурно-історичними та соціальними асоціаціями.

Тобто наше завдання, як і курсу лінгвокультурології, поряд з міжкультурним діалогом проводити мудру експансію власної багатющої, високодуховної культури (усна народна творчість, пам'ятки архітектури, заповідні місця тощо). Науковці І. Бурчик, Л. Кожуховська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань основними чинниками розвитку міжкультурного діалогу визначають історичну (і культурну) спільність з іншими народами

й культурами (наприклад, України та Європи), політичну визначеність стратегії взаємодії країни з іншими (наприклад, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС). Може йтися також про інші види культур – професійну, вікову, гендерну, релігійну тощо, однак у контексті розгляду проблеми міжкультурного діалогу в Європі [4].

Однак, з нашого погляду, культурні помилки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти можуть сприйматися набагато болючіше, ніж помилки мовні, і часто справляють негативне враження. У процесі навчання необхідно передбачити, пояснити, запобігти неадекватним асоціаціям, обумовленим культурно-історичними, соціально-психологічними особливостями та своєрідністю національної культури. Майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, усвідомлюючи свої національні цінності, повинні розуміти й поважати цінності іншої культури, іншого способу життя.

З нашого погляду, заклади вищої освіти, де готують фахівців закладів дошкільної освіти для роботи за нових умов життєдіяльності інформативного суспільства, опинилися перед необхідністю формування конкретних якостей мовної особистості, у тому числі лінгвокультурологічної компетентності.

Для більшості практиків це завжди було аксіомою: засвоєння знань про мову, розвиток мовлення й культури особистості пов'язані єдиним комплексом завдань. Цей зв'язок об'єктивний, адже мова й мовлення структурно взаємозумовлені, і в цьому сенсі проблеми розвитку лінгвокультурології можна назвати фундаментальною проблемою педагогіки, вихідною ідеєю, якою зумовлюється взаємозалежність багатьох компонентів навчання української мови.

Здійснений нами аналіз освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів і молодших спеціалістів із галузі знань 01 освіта / Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта став підставою для твердження, що в стандартах вищої педагогічної освіти значна увага приділяється формуванню в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти умінь інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні й дидактичні знання в різних ситуаціях професійної діяльності та посилається на наявний досвід для особистісного саморозвитку й самовдосконалення, а саме:

- визначати психічний стан дітей дошкільного віку, звертаючи увагу на їхні емоції, вираз очей, жести, позу з метою добору ефективних методів взаємодії з дітьми в освітньому процесі;

- розрізняти, виявляти й розвивати емпатію, чутливість, співпереживання, доброту, справедливість; з'ясовувати, запобігати й усувати причини негуманного ставлення до тварин, людей, рослин у процесі гуманних почуттів, стосунків, поведінки;

- аналізувати мотиви дій і вчинків дітей, а не лише їхні результати;

- виховувати симпатію один до одного, гуманні почуття, колективні взаємини, справедливість, добропорядність у грі та спілкуванні;

- реалізувати й розвивати свої педагогічні здібності, включаючи як їх перцептивні (розуміти та вивчати впливати не лише на поведінку вихованців, а й на мотиви, цілі);

- інтерпретувати та розуміти внутрішній стан дитини за нюансами її поведінки, володіти засобами невербальної поведінки (міміка, жести), запроваджувати демократичний стиль керівництва, підтримувати однакове ставлення до всіх дітей дошкільного віку.

Отже, у стандартах підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти підкреслюється необхідність розвитку спроможності розуміти та сприймати внутрішній світ дитини як свій власний. Саме це вважається основою успішності та ефективності виховного впливу на формування лінгвокультурологічної компетентності.

На підставі порівняльного аналізу навчальних програм підготовки вихователів закладів дошкільної освіти свідчимо про те, що педагогічний процес при підготовці молодшого спеціаліста вибудовується з урахуванням логічних зв'язків, що сприяють поступальному розвитку студентів і дають можливість використовувати найцінніші для становлення студента бакалаврату можливості, характерні для цього рівня, зберігають самоцінність молодшого спеціаліста та полегшують адаптацію його до навчання на бакалавраті. Підготовка кадрів здійснюється відповідно до стандартів, розроблених Міністерством освіти і науки України.

Укладання навчальних планів здійснюється кожним закладом вищої освіти згідно з типовим планом, затвердженим Міністерством освіти і науки України. Аналіз типізованого

навчального плану дає підстави стверджувати, що він має певні хиби: значна кількість навчальних годин регламентовано відводиться під загальні дисципліни, які мають не ознайомлювальний, а контрольний статус, тоді як більш доцільним є перерозподіл годин для збільшення практичної складової.

Основою змісту циклів дисциплін загальнопрофесійної підготовки та професійно-практичної підготовки є теоретичні дисципліни, як-от: «Вступ до спеціальності», «Дошкільна педагогіка», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Психотренінг комунікативності», «Психолого-педагогічний практикум», «Основи науково-педагогічних досліджень у дошкільній освіті», «Організація самостійної роботи», «Лінгводидактика», «Методика навчання грамоти дітей дошкільного віку», «Методика раннього навчання читання», «Педагогічні інноваційні технології в дошкільній освіті», «Основи педагогічної майстерності», «Методика розвитку мовлення», «Культурологія», «Народознавство», «Тренінг комунікативності», «Риторика», запропоновано цикл дисциплін самостійного вибору навчального закладу та вільного вибору студентів. Проте не пропонується такої дисципліни, як «Лінгвокультурологія», яка, з нашого погляду, досить важлива дисципліна для майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Українська лінгвокультурологія орієнтована на вивчення національно-культурної складової, мовної картини світу, мовної особистості з її компетенційними можливостями. Вивчення окремих питань лінгвокультурологічної компетентності ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках із практикуму української мови, сучасної української літературної мови, відомостях з літературознавчих дисциплін, культури мови, стилістики, риторики, культурології, народознавства тощо.

Висновки. Отже, формування лінгвокультурологічної компетентності має стати провідним завданням навчання української мови як базового предмета в закладах вищої освіти.

Професійна підготовка в педагогічному закладі вищої освіти – це підготовка до різноманітної педагогічної діяльності в освітніх установах різних типів і рівнів. Незважаючи на різноманіття профілів педагогічної професії, загальне в них одне – підготовка компетентного, який володіє необхідними теоретичними та практичними знаннями, уміннями, педагога. Однак сьогодні необхідно привернути увагу до лінгвокультурології в освіті педагога, щоб забезпечити не тільки високий рівень професійної підготовки, а й підвищити загальний рівень культури, вивчити фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної та матеріальної культури народу, тобто культурно значущої інформації збережених у колективній пам'яті народу символічних способів матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті.

Список використаних джерел

1. Берека В.Є. Професійна підготовка працівників дошкільної освіти : організаційно-педагогічний аспект: навч. посіб. / В.Є. Берека, Л.С. Пісоцька. – Хмельницький: Цюпак, 2014. – 191 с.
2. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / Г.В. Беленька. – Київ: ун-т ім. Б. Гринченка, 2011. – 320 с.
3. Давидченко І.Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / І.Д. Давидченко; ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». – Слов'янськ, 2018. – 359 с.
4. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література» / кол. авт.: О.І. Потапенко, Я.О. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Т.В. Чубань, Т.М. Левченко, І.В. Бурчик; за заг. ред. проф. О.І. Потапенка. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2014. – 350 с.